

A fény biológiai hatásai

A „hatás” alapja a fény elnyelődése!

- mit ér közvetlenül a fény?
- ott miben nyelődik el?
- milyen mélyre jut?

Az előző heti előadás témájához.....

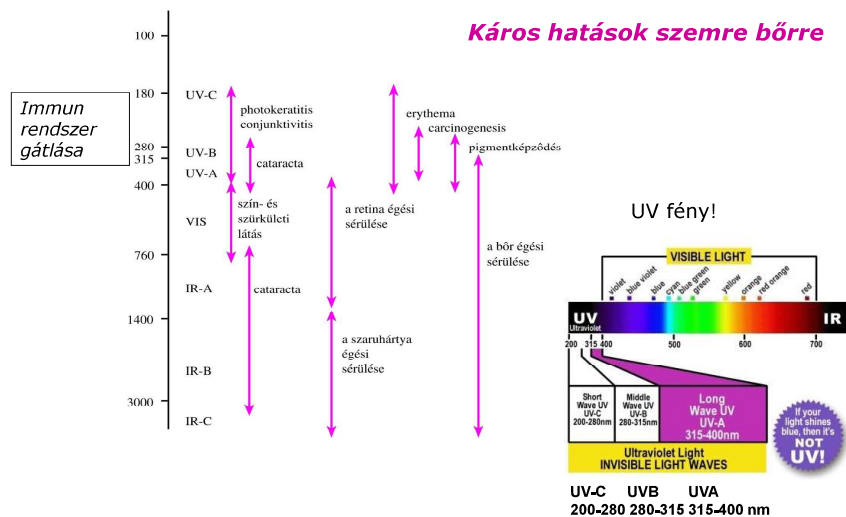
Ismert hatások:

- D-vitamin szintézis (UV-A)
- anyagcsere, hormonrendszer, immunrendszer stimulálása (VIS)
- téli depresszió & melatonin hormon túltermelése retina – 484 nm-re érzékeny fotoreceptor vezérli

..... Sok az ismeretlen tényező!

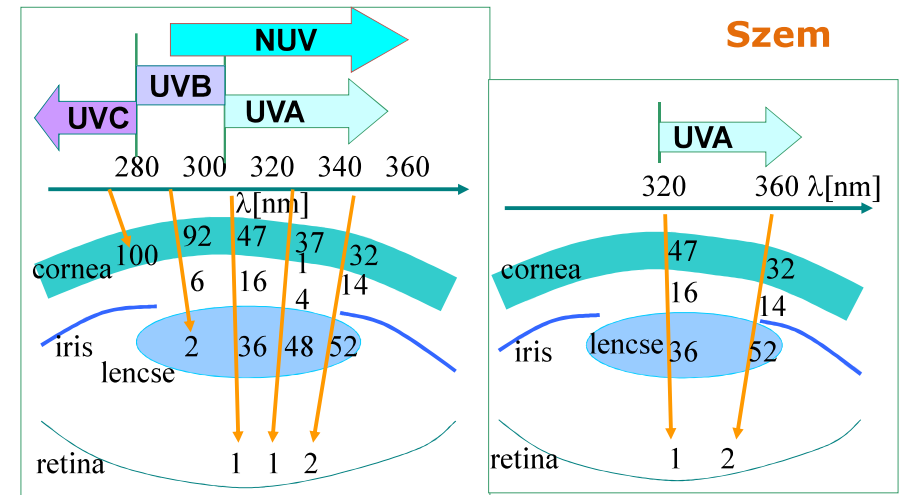
A fény biológiai hatásai

Mit ér közvetlenül fény?

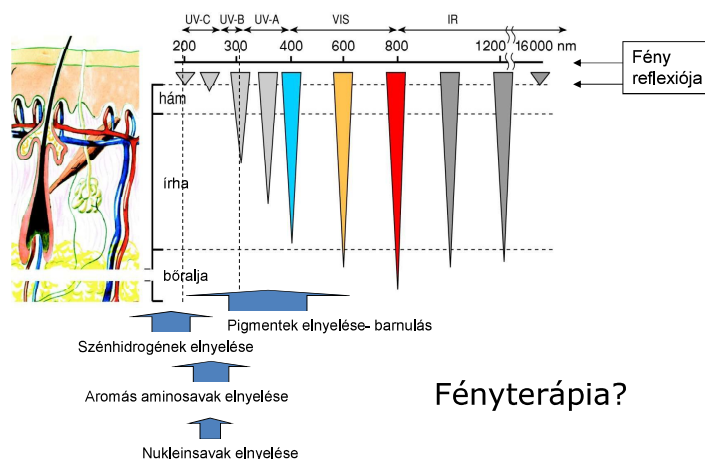
A fény biológiai hatásai

Behatolási mélység?

A fény biológiai hatásai
Behatolási mélység?

Bőr

Fényterápia?

**A röntgensugárzás
természete, forrása és biológiai hatásai**

Kitekintés: γ -sugárzás

Dr. Fidy Judit
Professzor emeritus
2018.02.14

Eddig: fény
Következik: röntgensugárzás

	fény	röntgensugárzás (rtg. cső)
Fotonenergia	1.5 – 3 eV	20 – 200 keV
Primér hatás	e^- gerjesztés	e^- ionizáció
Elnyelődés valószínűsége	diszkrét fotonenergiáknál	energia folytonos függvénye
Forrása	diszkrét elektron-átmenet fekete-test sugárzás	diszkrét elektron- átmenet elektronok fékeződése

Figure 4.10 Two radiographs taken by Röntgen. (a) The hand of Mrs. Röntgen. (The Bettmann Archive/Bettmann Newsphotos.) (b) Radiograph of a fully clothed man, showing not only the man's skeleton but also the keys in his pockets, the nails of his shoes, and the metal clasps of his garters. (Deutsches Museum, München.)

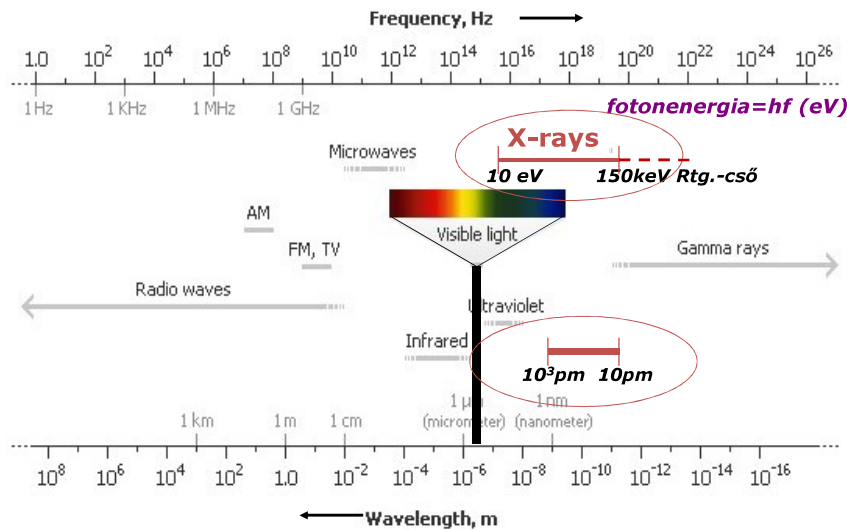
**Wilhelm Konrad Röntgen
(1845-1923)**

1895: a sugárzás felfedezése és publikálása
1896 jan. javaslat orvosi alkalmazásra
1901 fizikai Nobel-díj

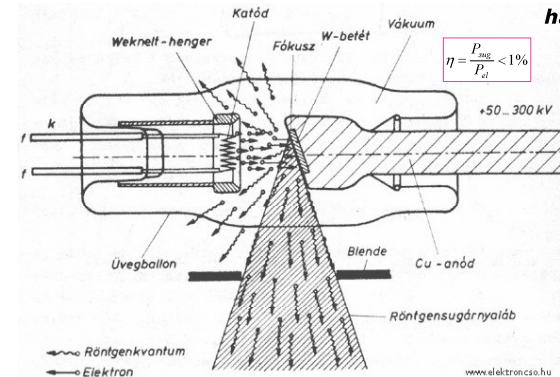
Fény – X-rays elektromágneses hullámok

Logaritmikus skála

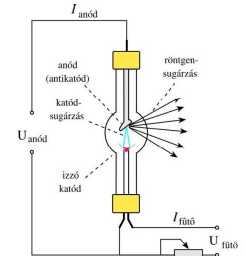
$10^{-9} \text{ m} = 1 \text{ nanometer}$

Röntgensugárzás keltése röntgensővel

Rtg. Sug. keletkezik, ha nagy sebességű elektronok nagy rendszámú anyagban lefékeződnek.

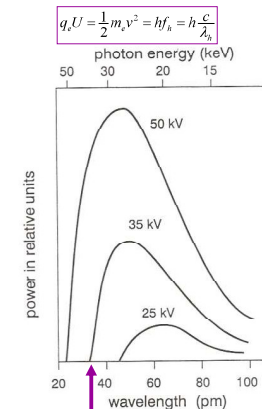
Az anódban nagy a hőfejlődés

Röntgensövek - forgó anód
- hűtés

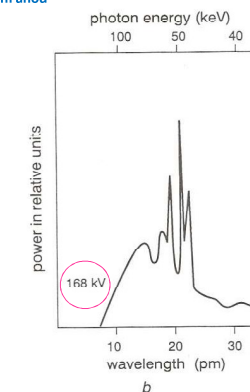

A röntgensugárzás keletkezésének mechanizmusai

Emissziós spektrumok növekvő gyorsító feszültség mellett

Wolfram anód

- Nagy feszültség (U) mellett a spektrum vonalassá válik
- Az össz-teljesítmény erősen nő a feszültséggel
- A spektrum a rövid hullámhosszú oldalon élesen végződik, λ_{hat} csökken, ha U nő

$$\lambda_h = \frac{h \cdot c}{q_e \cdot U}$$

A röntgensugárzás keletkezésének mechanizmusai

Kétféle mechanizmus

1. Fékezési röntgensugárzás (Brehmstrahlung)

- minden (nagy) U -nál
- spektruma folytonos
- teljes kisugárzott teljesítmény:

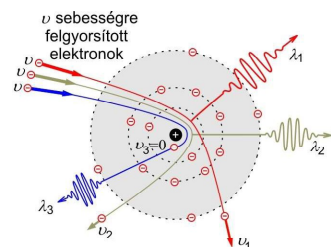
$$\lambda_h = \frac{h \cdot c}{q_e \cdot U}$$

$$P_{rig} = konst \cdot U^2 \cdot I \cdot Z$$

$$1.1 \cdot 10^{-9} V^{-1}$$

Anód anyaga: rendszám

- ezen alapul a röntgendiagnosztika

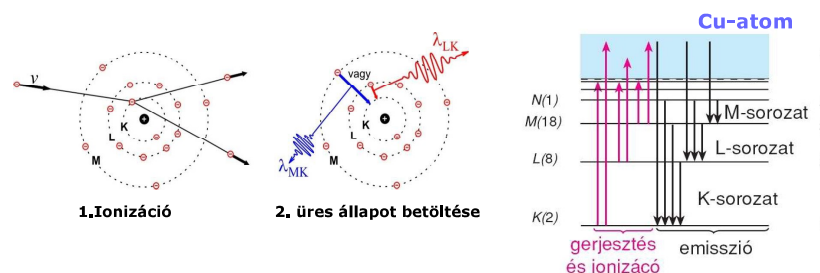

A röntgensugárzás keletkezésének mechanizmusai

Kétféle mechanizmus

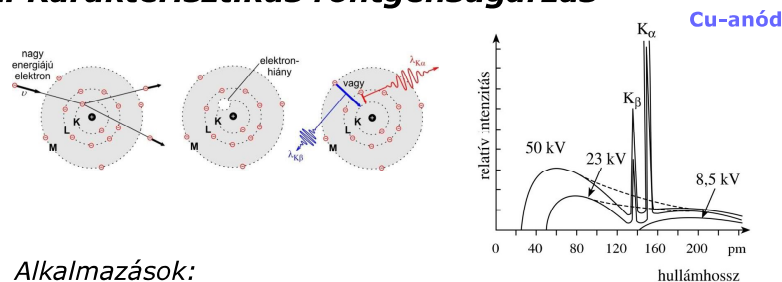
2. Karakterisztikus röntgensugárzás

- csak elég nagy U felett
- spektruma vonalas, az anód anyagára jellemző

A röntgensugárzás keletkezésének mechanizmusai

2. Karakterisztikus röntgensugárzás

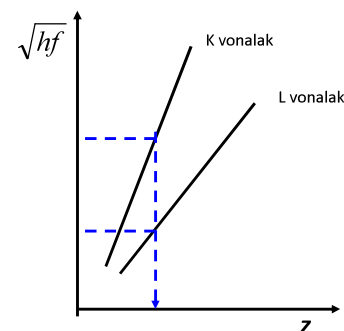
Alkalmazások:

- Molibdén anód vonalai emlődiagnosztikában
- vonalak fotonenergiája alapján kémiai elemzés

Karakterisztikus röntgensugárzás alkalmazásai

1. Kémiai analízis

- igen kis mennyiségből elemzés
- a minta az anód szerepében

Kvalitatív analízis:

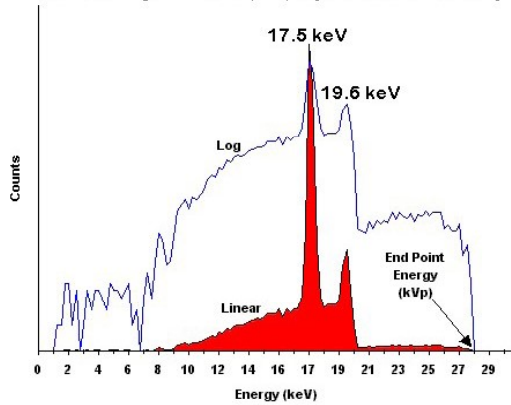
Spektrum vonalak energiái $\rightarrow$ target rendszáma

Kriminológia

2. Mo anód karakterisztikus röntgensugárzása

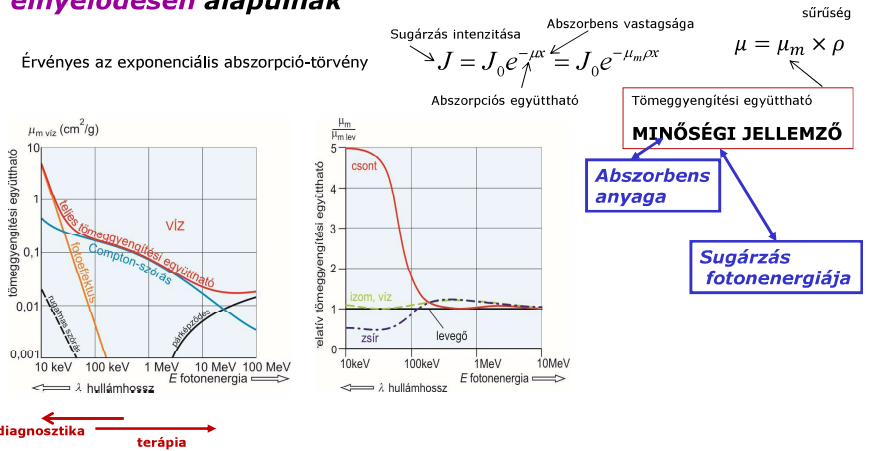
Mammográfia ~17.5 keV monokromatikus sugárzás

Direct Molybdenum (Mo) Spectrum at 28 kVp

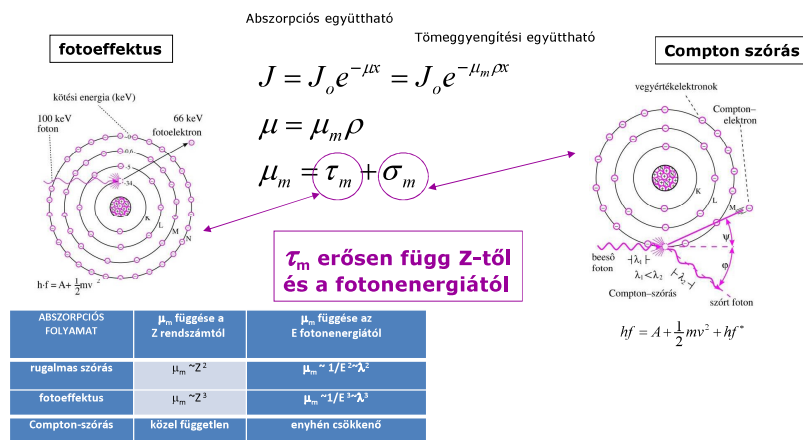
Röntgendiagnostikai alkalmazások (fékezési sugárzás)

A diagnosztikai alkalmazások a rtg sugárzás szöveti elnyelődésén alapulnak

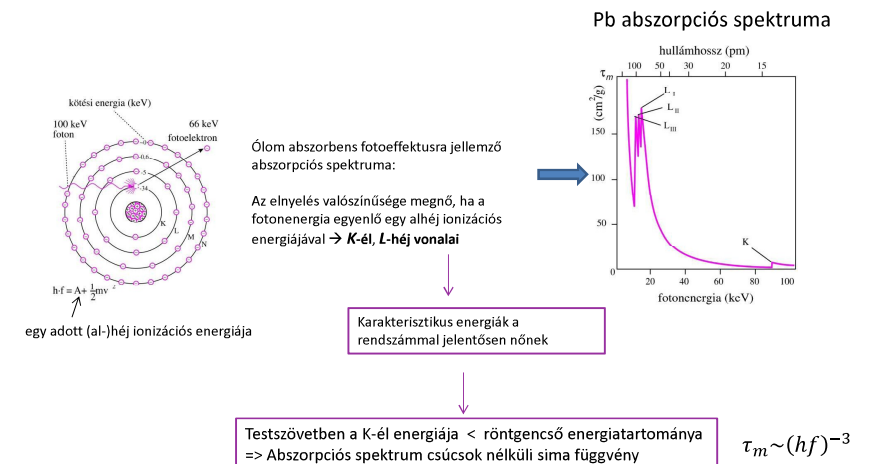
Röntgendiagnostika alapjai

„Ionizáló” sugárzás: az elnyelt foton ionizál
Kétféle mechanizmus a fotonenergiától függő súllyal.

A rtg sugárzás elnyelődése

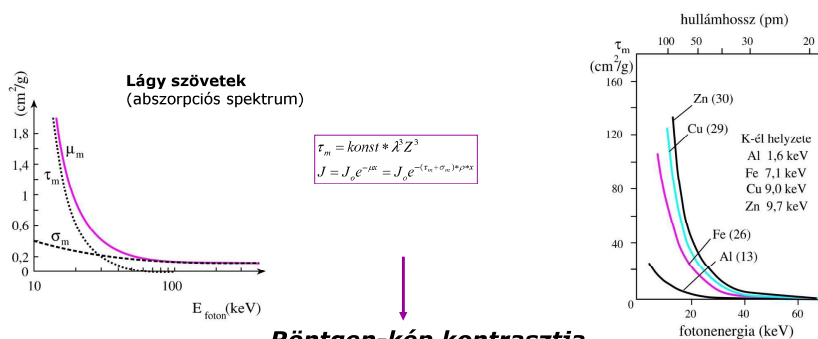
A fotoeffektus karakterisztikus vonalai

A röntgensugárzás alkalmazásai

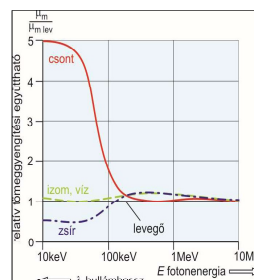
Röntgendiagnosztika alapjai

Röntgen-kép kontrasztja függ

- **sűrűségkülönbségektől**
- **rendszám-különbségektől**

Rtg-diagnosztikai szempontok - **kontrasztanyagok**

$$Z_{eff} = \sqrt[3]{\sum_{i=1}^n w_i Z_i^3}$$

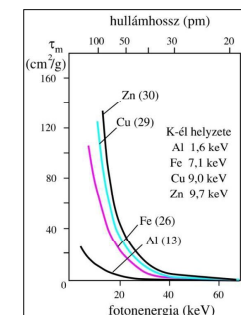
közeg	Z_{eff}	ρ (g/cm ³)
levegő	7,3	$1,3 \cdot 10^{-3}$
víz	7,7	1
lágy szövet	7,4	1
csontszövet	13,8	1,7-2

$$\tau_m = konst * \lambda^3 Z^3$$

$$J = J_0 e^{-\mu x} = J_0 e^{-(\tau_m + \sigma_m) * \rho * x}$$

Rtg-kép kontrasztja függ a

- **Sűrűségkülönbségektől**
- > **negatív kontrasztanyagok**
- **rendszám-különbségektől**
- > **pozitív kontrasztanyagok**

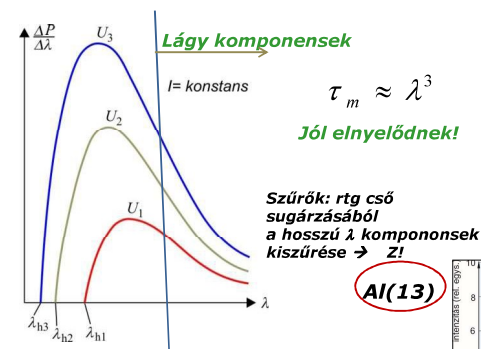
Példa kontrasztanyag használatára

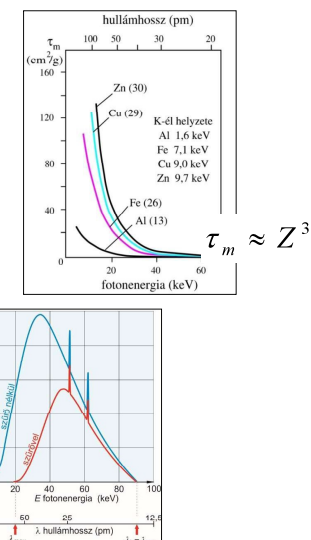
Vastagbél felvétel negatív és pozitív kontrasztanyag használatával

Ablakozás

Rtg-diagnosztikai szempontok - **lágy sugárzási komponensek kiszűrése**

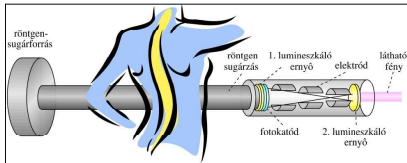
A rtg-csőből széles hullámhossztartományú (fotonenergia-tartományú) sugárzás lép ki

Rtg-diagnosztikai szempontok – a sugárterhelés csökkentése, digitalizálás

Rtg-kép erősítő

- optikai kép, de kicsinyített
- sugárterhelés csökken

Új lumineszkáló anyagok fejlesztése

C-karos készülék rtg.-kép erősítővel

Rtg-diagnosztikai szempontok – a digitalizálás jelentősége: DSA

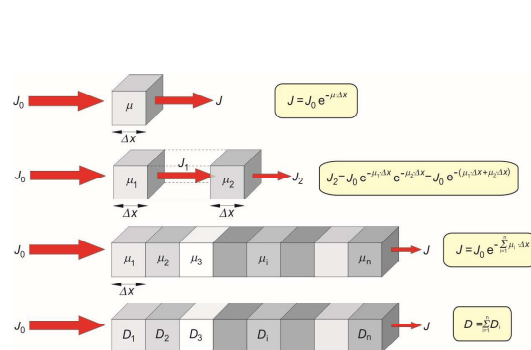
DSA: Digital Subtraction Angiography

Menete:

1. Hagyományos rtg felvétel -> digitalizálás, tárolás
2. Kontrasztanyag beadása (beteg nem mozdul)
3. Második felvétel kontrasztanyaggal -> digitalizálás, tárolás
4. Pixelenként a két kép különbsége -> megjelenítés

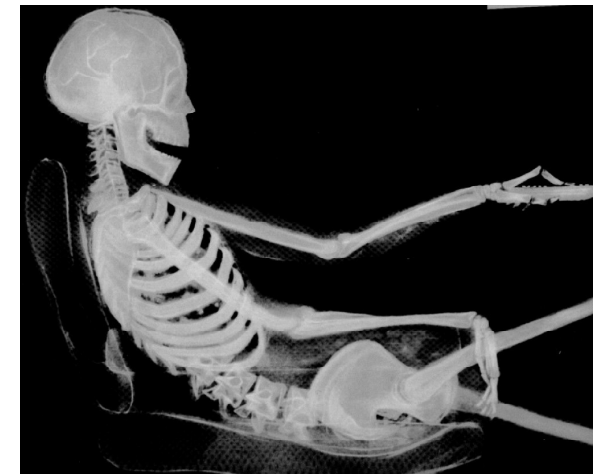
Rtg-diagnosztikai szempontok – az átvilágításban „szummációs” kép keletkezik

$$D = \lg \frac{J_0}{J}$$

Megoldás: egy testszelet többirányú átvilágítása → minden képelem több kombinációban → **Röntgen- CT** (gyakorlaton)

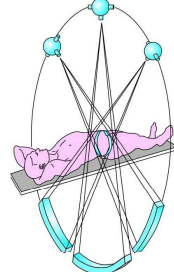
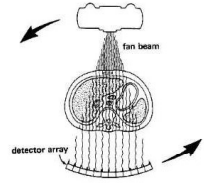
Autó vezető szummációs röntgenképe

Röntgen-CT

Mérési adatgyűjtés:

-jól definiált sok irány mentén, egy síkban

Nagy sugárterhelés

~ 500x hagyományos

-minden képelem járuléka legalább két független irány mentén megméri

-kiértékelés: számítással $\rightarrow \mu_i$ képelemként $\rightarrow$ metszeti eloszlások vizualizálása

G.H. Hounsfield A.M. Cormack
Nobel díj 1979

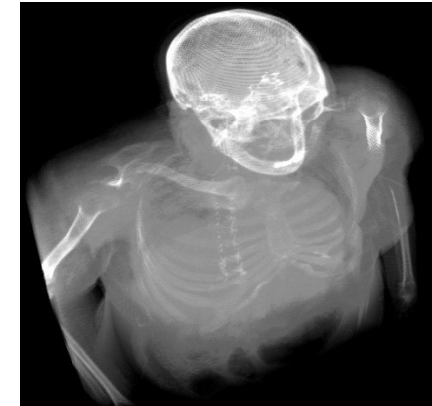
Röntgen-CT

Hounsfield-skála - ablakozás

$$HU = \frac{\mu - \mu_{\text{víz}}}{\mu_{\text{víz}}} * 1000$$

Tömör csont	250-1000
Szivacsos csont	130-100
Máj	65
Izom	45
Vese	30
Koagulált vér	80
Vér	55
Plazma	27
Zsírszövet	-65
Tüdő	-500, -800

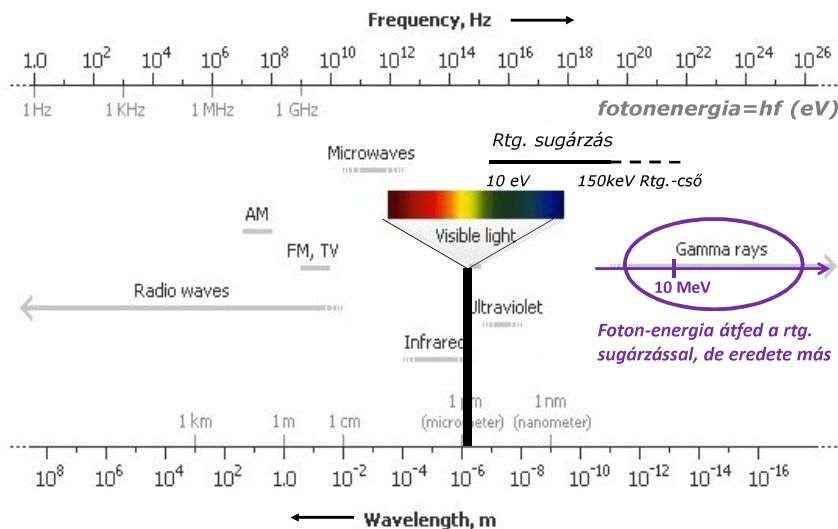
Ablakozás: egy adott tartomány széthúzása a teljes szürke-skálán

Fény - rtg.sugárzás - γ -sugárzás

Logaritmikus skála

$10^{-9} \text{ m} = 1 \text{ nanometer}$

A gamma-sugárzás alkalmazásai

az abszorpció mechanizmusain alapulnak – „ionizáló” sugárzás

A γ -sugárzás magreakciók során keletkezik. Az atommag energetikailag magasabb állapotban (aktivált) marad egy részecske kibocsátása után, és ez az állapot egy diszkrét értékkel csökken a stabil állapot eléréséhez. Az energiakülönbséggel egyenlő energiájú foton bocsátódik ki. $\Rightarrow$ meghatározott energiájú elektromágneses sugárzás

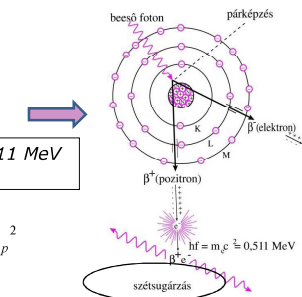
Érvényes az exponenciális abszorpció-törvény

$$J = J_0 e^{-\mu x} = J_0 e^{-\mu_m \rho x}$$

$$\mu_m = \tau_m + \sigma_m + \kappa_m$$

Harmadik mechanizmus ha $hf > 2 \times 0,511 \text{ MeV}$
párképzés

$$hf = 2m_e c^2 + \frac{1}{2} m_e v_e^2 + \frac{1}{2} m_p v_p^2$$

Pozitron-elektron annihiláció
 $\rightarrow$ 2 gamma foton ellentétes irányban
0,511 MeV energiával

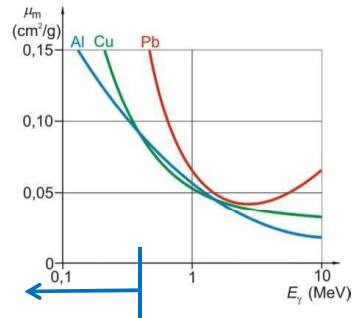
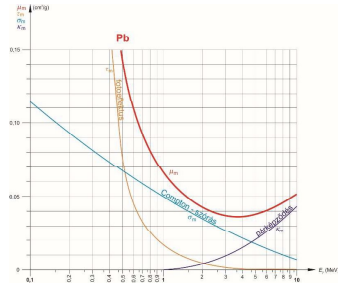

gamma-sugárzásról

eredete: magátalakulás, fotonenergia $\sim$ MeV

elnyelési valószínűség: $\ll$ rtg. sug.

- 1 MeV körül minimuma lehet

Röntgen diagnosztika :

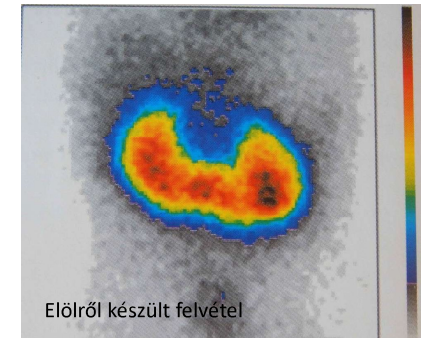
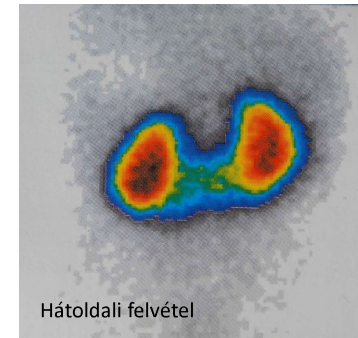
kisebb energiák nagyobb elnyelődés

γ - Diagnosztikai alkalmazás alapja:

Kis elnyelési valószínűség $\rightarrow$

Izotópos nyomjelzés

A gamma sugárzás nagy fotonenergiája miatt az abszorpciós együttható kicsi, és ezért a sugárzás a szervezeten kívül is detektálható.

^{99m}Tc -gamma sugárzó izotóppal jelölt dimer captosuccinic acid (DMSA) -al végzett vesevizsgálat eredménye. Az izotópot hordozó DMSA molekula a vesében felgyülemlik, ezért alkalmas a szerv alakjának, funkcionális régióinak kimutatására. A színkódolás a szervezeten kívül a vese felett detektált sugárzás intenzitásának eloszlását mutatja.

Köszönöm a figyelmet

